

І.В. Герасимова,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології,
транзактний аналітик,

ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ

Різні аспекти проблеми особистісної конфліктності, її джерел і шляхів подолання були предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Вагомий внесок стосовно розуміння конфлікту і конфліктності зробили як зарубіжні науковці минулого (Г. Зіммель, Л. Козер, К. Левін, К. Томас, З. Фрейд), так і сучасні психологи (А.Я. Анцупов, Н.В. Гришина, В.Г. Зазикін, Є.П. Ільїн, М.М. Кашапов, Г.В. Ложкін, С.Д. Максименко, Ю.Б. Максименко, І.С. Мазоха, М.І. Пірен, О.П. Саннікова, Б.І. Хасан, О.Я. Чебикін, Ю.Г. Черножук, А.І. Шипілов). У вітчизняних дослідженнях розглядається загальна теорія конфліктів (В.В. Дружинін, М.І. Леонов та ін.), вивчаються характеристики конфліктів і конфліктної поведінки особистості, як загальні, так і специфічні (С.В. Баклановський, Є.М. Богданов, Б.В. Коваленко, М.І. Леонов, Л.А. Петровська), аналізуються психологічні чинники конфлікту (Н.С. Нечаєва, Т.С. Сулімова та ін.), досліджуються психологічні характеристики конфліктних особистостей (О.В. Зайцева, М.М. Кашапов, М.В. Крогіус), рольова поведінка в конфлікті (О.Г. Баранов), стратегії, стилі й тактики конфліктного протистояння і методи вирішення конфліктів (А.С. Гусєва, С.М. Ємельянов, В.В. Козлов та ін.).

Феномен конфліктності вивчався в контексті властивостей особистості (Є.М. Богданов, Н.Є. Герасимова, В.Г. Зазикін, М.М. Кашапов, Г.В. Ложкін, Ю.П. Платонов, Л.З. Сердюк, К.Томас), міжособистісних стосунків (І.В. Герасимова, Г.В. Ложкін, М.І. Пірен, Л.А. Петровська, В. Шейнов), як показник соціально-психологічного клімату групи (М.М. Обозов, Ю.В. Оболенський, Л.І. Уманський та ін.). Водночас ряд теоретичних і прикладних аспектів цієї проблеми залишаються поки що недостатньо з'ясованими.

Особистісна конфліктність – це риса характеру та індивідуальна властивість, яка зумовлює частоту ескалації входження особистісності в конфлікти [8, с. 136].

Проблема особистісної конфліктності активно розробляється в сучасній психології. Вона розглядається виходячи з розуміння особистості, що склалося в межах певної психологічної школи. Так, у рамках психоаналітичного напрямку акцент робиться на біопсихічному трактуванні. За З. Фрейдом, у людини у стані особистісної конфліктності відбувається зіткнення бажань. Частина особистості відстоює певні бажання, інша відхиляє їх. За теорією К. Юнга, особистісна конфліктність – це регрес психіки на більш низький рівень, тобто він відбувається у сфері несвідомого. У К. Хорні особистісна конфліктність аналізується за двома позиціями – як зіткнення прагнень до задоволення бажань

і до безпеки, і як протиріччя «невротичних потреб», задоволення яких спричиняє фрустрацію інших [15, с. 138].

У рамках гуманістичної психології пропонується інша «теорія особистісної конфліктності». В основі конфлікту, за К. Роджерсом, лежить протиріччя, що виникає в особистості між усвідомленими, але помилковими самооцінками, які вона здобуває впродовж життя, і самооцінкою на несвідомому рівні. Інший представник цього напрямку А. Маслоу сутність особистісної конфліктності розглядає як нереалізовану потребу людини в самоактуалізації [14].

За К. Левіним, особистісна конфліктність – це ситуація, у якій на суб'єкта одночасно діють протилежно «спрямовані сили приблизно однакової величини». Суб'єкт повинен зробити вибір: між позитивною й негативною тенденціями; між позитивною й позитивною тенденціями; між негативною й негативною тенденціями [7, с. 86].

Сутністю особистісної конфліктності, на думку засновника логотерапії В. Франкла, є втрата сенсу життя [12, с. 63].

Когнітивна дисонанс психологія розглядає особистісну конфліктність через когнітивний дисонанс (Л. Фестінгер). Дисонанс являє собою негативний стан, що виникає в ситуації невідповідності знання й поведінки або розбіжності двох знань [14, с. 298]. Суб'єктивно когнітивний дисонанс переживається як дискомфорт, тому особистість прагне усунути його.

У рамках біхевіоризму особистісна конфліктність трактується як погана звичка, результат помилкового виховання (Х. Скінер) [14, с. 613]. У роботах необіхевіористів (Н. Міллер, Дж. Доллард) конфлікт визначається як фрустрація, тобто реакція на перепону [14, с. 547].

Інтераціоналізм при аналізі особистісної конфліктності виходить із розуміння його як конфліктності ролей (А. Голднер) [1, с. 98].

Засновник концепції психосинтезу Р. Ассаджолі бачить сутність особистісної конфліктності в наявності гострих суперечностей усередині особистості, що знижують цілісність «Я» [2, с. 68].

У більшості психологічних теорій особистісної конфліктності основу складає категорія протиріччя, внутрішньої боротьби і поняття психічного захисту (подолання конфліктності). Протікання особистісної конфліктності пов'язується з негативними переживаннями.

Серед вітчизняних психологів одним із перших внутрішню конфліктність досліджував А. Лурія [8, с. 132]. Під особистісною конфліктністю він розумів ситуацію, коли в поведінці індивіда стикаються дві сильні, але протилежно спрямовані тенденції.

Значний внесок у розвиток теорії особистісної конфліктності внесли психологи Н. Левітов, В. Мерлін, В. М'ясищев, Л. Славіна. Так, В. Мерлін розглядав особистісну конфліктність як «результат гострого незадоволення глибоких й актуальних мотивів і відносин особистості» [10, с. 105]. Якщо в процесі діяльності виникає стан тривалої дезінтеграції особистості, що виражається в загостренні протиріч між різними сторонами, властивостями,

відносинами і діями особистості, то такий психічний стан характеризується особистісною конфліктністю. Тривалість й інтенсивність такого стану залежать від того, яке місце займають антагоністичні відносини в усій системі відносин людини. При зіткненні центральних відносин конфліктність приймає глобальні розміри, охоплює всю особистість. Вона як би внутрішньо розщеплюється, і ця внутрішня конфліктність може перерости в невроз [1; 4; 5].

За Н. Левітовим [7, с. 86], внутрішня конфліктність представляє боротьбу мотивів, що усвідомлюється як переживання душевного розладу.

В останні роки особистісна конфліктність активно вивчається Ф. Василюком [3, с. 45], Т. Титаренко [6, с. 141], В. Шейновим [16, с. 195]. Зокрема Ф. Василюк розглядає внутрішню конфліктність як один із різновидів критичних життєвих ситуацій (поряд зі стресом, фрустрацією й кризою). Конфліктність виникає в результаті зіткнення двох внутрішніх спонукань, зображених у свідомості у вигляді самостійних цінностей. Внутрішня конфліктність протікає у формі особливого «ціннісного переживання». Показником особистісної конфліктності є сумнів у істинній цінності мотивів і принципів, якими керувався в житті суб'єкт.

Список використаних джерел

1. Анцупов А. Я. Конфликтология : теория, история, библиография / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – Москва : Дом Советов, 1996. – 143 с.
2. Ассаджоли Р. Психосинтез : теория и практика / Р. Ассаджоли. – Москва : RELF-book, 1994. – 197 с.
3. Василюк Ф. В. Психология переживания / Ф. В. Василюк. – Москва : Изд-во МГУ, 1984. – 78 с.
4. Герасимова Н. Є. Сучасні погляди на проблему дослідження внутрішньоособистісного конфлікту / Н. Є. Герасимова // Психологія : 36. наук. пр. – Київ, 2001. – Вип. 13. – С. 63–68.
5. Герасимова І. В. Психологічний аналіз факторів, що негативно впливають на формування особистості студента ВНЗ / Н. Є. Герасимова // Психологія : 36. наук. пр. – Київ, 2002. – Вип. 15. – С. 329–336.
6. Зейгарник Б. В. Теория личности К. Левина / Б. В. Зейгарник. – Москва : изд-во МГУ, 1977. – 138 с.
7. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – Ростов на Дону, 1998. – 192 с.
8. Мерлин В. С. Проблемы экспериментальной психологии личности / В. С. Мерлин // Уч. зап. Пермск. пед. Ун-т. – Т. 77. – Пермь, 1970. – С. 103–164.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – Москва : Прогресс, 1990. – 163 с.
10. Холл К. С. Теории личности / К. С. Холл, Г. Линдсей. – Москва : КСП +, 1997. – 409 с.
11. Хорни К. Ваши внутренние конфликты / К. Хорни. – Санкт-Петербург : Лань, 1997. – 212 с.
12. Шейнов В. П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение / В. П. Шейнов. – Минск : Амалфея, 1997. – 277 с.

13. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – Москва : Ренесанс, 1991. – 137 с.
14. Maslow, A. H. (1966). The Psychology of Science. – New York: Harper and Row.
15. Rogers, C. R. (1961). On becoming a person. – Boston: Houghton Mifflin.
16. Freud, S. (1964). An outline of psycho-analysis. In Standard Edition. – London: Hogarth Press.

Н.Є. Герасімова,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології
 ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
 (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)

ПОКАЗНИКИ ОСОБИСТІСНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ

Особистісний конфлікт – це протистояння двох начал у душі людини. Він сприймається й емоційно переживається особистістю як значуща для неї психологічна проблема, вимагає свого вирішення і викликає внутрішню роботу, що спрямована на її подолання. У психології виділяють показники особистісної конфліктності.

У когнітивній сфері показниками особистісної конфліктності є суперечність «образа Я», зниження самооцінки, усвідомлення свого стану як психологічного глухого кута, затримка прийняття рішення, суб'єктивне визнання наявності проблеми ціннісного вибору, сумніви в реальності мотивів і принципів, якими суб'єкт раніше керувався.

У емоційній сфері показниками особистісної конфліктності є психоемоційна напруга, значні негативні переживання, у поведінковій сфері – зниження якості й інтенсивності діяльності, задоволеності діяльністю, а також негативний емоційний фон спілкування.

Інтегрованими показниками особистісної конфліктності є порушення нормального механізму адаптації, посилення психологічного стресу.

Як зазначав В. Мерлін [8, с. 112] «тривала й стійка дезінтеграція пристосувальної діяльності – характеристика психологічного конфлікту».

У більшості теоретичних концепцій представлений один або кілька різновидів особистісної конфліктності. У психоаналізі центральне місце займає конфліктність між потребами особистості, а також між потребами і соціальними нормами. В інтеракціонізмі аналізу піддається рольова конфліктність. Однак у реальному житті відбувається безліч інших проявів особистісної конфліктності. Для того щоб представити їх єдину типологію, необхідна підстава, у відповідності до якої можна об'єднати це розмаїття внутрішньої конфліктності в систему. Такою основою є ціннісно-мотиваційна сфері особистості. Із цією найважливішою сферою психіки людини пов'язана його внутрішня конфліктність, оскільки саме вона відображає різноманітні зв'язки і відносини особистості з навколишнім світом [4, с. 5].

Виходячи з цього виділяють такі основні структури внутрішнього світу